DARS ISHLANMA

Mavzu: Alisher Navoiyning hayoti va ijodini o‘rganish

Fan: Adabiyot

Tavsiya etiladigan sinf: 8–9-sinflar

Dars davomiyligi: 45 daqiqa

1. Darsning umumiy tavsifi

Dars turi: yangi bilim beruvchi va tahliliy-amaliy dars.

Dars texnologiyasi: muammoli ta’lim texnologiyasi.

Dars metodlari: muammoli savol, aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, munozara, taqdimot, refleksiya.

Dars jihozlari: Alisher Navoiy portreti, slaydlar, adib hayoti va ijodiga oid ma’lumotlar, asarlaridan parchalar, tarqatma materiallar, doska va markerlar.

Darsning maqsadlari

Ta’limiy maqsad:

- O‘quvchilarga Alisher Navoiyning hayoti va ijodi haqida bilim berish.
- Shoirning o‘zbek mumtoz adabiyoti rivojiga qo‘shgan hissasini tushuntirish.
- Navoiy asarlaridagi asosiy g‘oyalarni tahlil qilishga o‘rgatish.

Tarbiyaviy maqsad:

- O‘quvchilarda ona tiliga hurmat va milliy adabiy merosga qiziqishni rivojlantirish.
- Adolat, insonparvarlik, ilm-ma’rifat va ezgulik kabi fazilatlarni shakllantirish.

Rivojlantiruvchi maqsad:

- Mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarga yechim topish ko‘nikmalarini rivojlantirish.
- Dalillar asosida fikr bildirish, munozara qilish va xulosa chiqarishga o‘rgatish.

Kutiladigan natijalar

Dars yakunida o‘quvchilar:

- Alisher Navoiyning hayoti va ijodiga oid asosiy ma’lumotlarni bayon qiladi.
- Shoirning turkiy adabiyot rivojiga qo‘shgan hissasini tushuntiradi.
- Asarlaridagi insonparvarlik va ma’rifat g‘oyalarini tahlil qiladi.
- Muammoli savolga dalillar asosida javob beradi.

- Guruhda hamkorlikda ishlaydi va o‘z fikrini himoya qiladi.

2. Muammoli ta’limni tashkil etish

Asosiy muammoli savol

“Nima uchun Alisher Navoiy turkiy tilning yuksak badiiy imkoniyatlarga ega ekanligini isbotlashga intilgan va uning bu faoliyati o‘zbek adabiyoti rivojiga qanday ta’sir ko‘rsatgan?”

Muammoli vaziyatni yaratish

O‘qituvchi o‘quvchilarga quyidagi vaziyatni taqdim etadi:

XV asrda fors-tojik adabiyoti katta mavqega ega bo‘lgan. Alisher Navoiy esa turkiy tilda ham yuksak badiiy asarlar yaratish mumkinligini o‘z ijodi orqali namoyon etgan.

O‘qituvchi o‘quvchilarga savol beradi:

- Nima sababdan Navoiy turkiy tilda ijod qilishga alohida e’tibor qaratgan?
- Tilning boyligi faqat uning lug‘at boyligiga bog‘liqmi yoki ijodkor mahorati ham muhimmi?
- Agar Navoiy turkiy tilda yirik asarlar yaratmaganida, adabiyotimiz rivoji qanday kechishi mumkin edi?

O‘quvchilar dastlab o‘z taxminlarini aytadilar. O‘qituvchi javoblarni darhol to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri deb baholamaydi, balki ularni dalillar izlashga yo‘naltiradi.

3. Darsning texnologik xaritasi

Dars bosqichi	**O‘qituvchi faoliyati**	**O‘quvchi faoliyati**	**Vaqt**
Tashkiliy qism	Salomlashadi, davomatni aniqlaydi, darsga tayyorlaydi.	Darsga tayyorlanadi.	2 daqiqa
Motivatsiya	Navoiy portreti va hikmatli fikrni namoyish etadi.	Dastlabki fikrlarini bildiradi.	5 daqiqa
Muammoli vaziyat	Asosiy muammoli savolni taqdim etadi.	Savolni tahlil qiladi, taxminlar beradi.	5 daqiqa
Izlanish	Guruhlarga topshiriqlar va	Dalillarni o‘rganadi va	12

	ma’lumotlar beradi.	xulosalar tayyorlaydi.	daqiqa
Taqdimot va munozara	Guruhlar ishini tinglaydi, qo‘shimcha savollar beradi.	Natijalarni taqdim etadi va fikrlarni muhokama qiladi.	10 daqiqa
Umumlashtirish	Asosiy g‘oyalarni umumlashtiradi.	Muammoli savolga yakuniy javob beradi.	6 daqiqa
Baholash va uyga vazifa	O‘quvchilarni baholaydi va vazifani tushuntiradi.	O‘z faoliyatini baholaydi.	5 daqiqa
Jami			45 daqiqa

4. Darsning borishi

I bosqich. Tashkiliy qism — 2 daqiqa

O‘qituvchi o‘quvchilar bilan salomlashadi, davomatni aniqlaydi va darsga tayyorgarlikni tekshiradi.

O‘quvchilar uchta guruhga ajratiladi:

1. “Navoiy va tarix” guruhi.
2. “Navoiy va til” guruhi.
3. “Navoiy va ma’naviyat” guruhi.

II bosqich. Motivatsiya — 5 daqiqa

O‘qituvchi Alisher Navoiy portretini ko‘rsatadi va quyidagi savolni beradi:

“Insonni tarixda abadiy qoldiradigan narsa nima: boylik, mansab yoki yaratgan ma’naviy merosimi?”

O‘quvchilar o‘z fikrlarini bildiradilar. O‘qituvchi javoblarni doskaga yozib boradi.

Shundan so‘ng quyidagi savol orqali muammoli vaziyatga o‘tiladi:

“Navoiy nima uchun shoir sifatida emas, balki tilimiz va adabiyotimiz taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan mutafakkir sifatida ham qadrlanadi?”

III bosqich. Muammoli vaziyatni tahlil qilish — 5 daqiqa

O‘qituvchi Alisher Navoiy hayotiga oid qisqacha ma’lumot beradi.

Alisher Navoiy 1441-yilda Hirotda tug‘ilgan. U shoir, mutafakkir va davlat arbobi sifatida faoliyat yuritgan. Navoiy o‘zbek mumtoz adabiyotining rivojlanishida

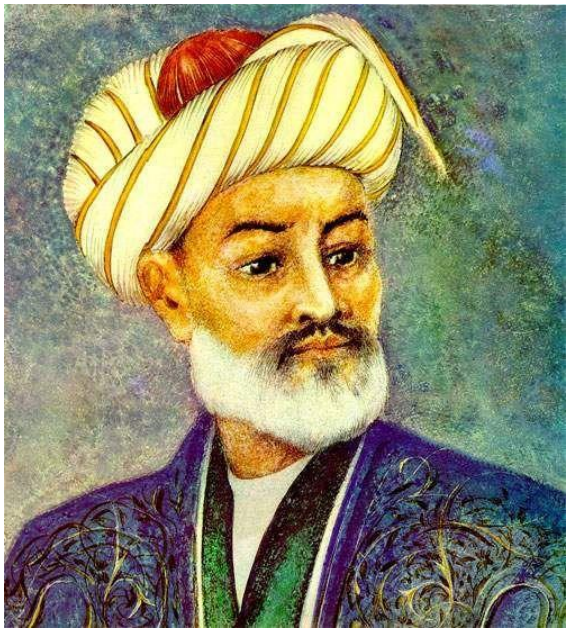
muhim o‘rin egallagan. Uning ijodida insonparvarlik, adolat, ilm-ma’rifat va komillik g‘oyalari katta ahamiyat kasb etadi.

O‘qituvchi o‘quvchilarga muammoli savolni qayta taqdim etadi:

“Navoiy turkiy tilning badiiy imkoniyatlarini qanday namoyon etgan? Uning asarlari bu savolga qanday javob beradi?”

O‘quvchilar o‘z taxminlarini aytadilar. Keyingi bosqichda bu taxminlarni dalillar bilan asoslashlari kerakligi tushuntiriladi.

5. Guruhlarda muammoli topshiriqlar — 12 daqiqa



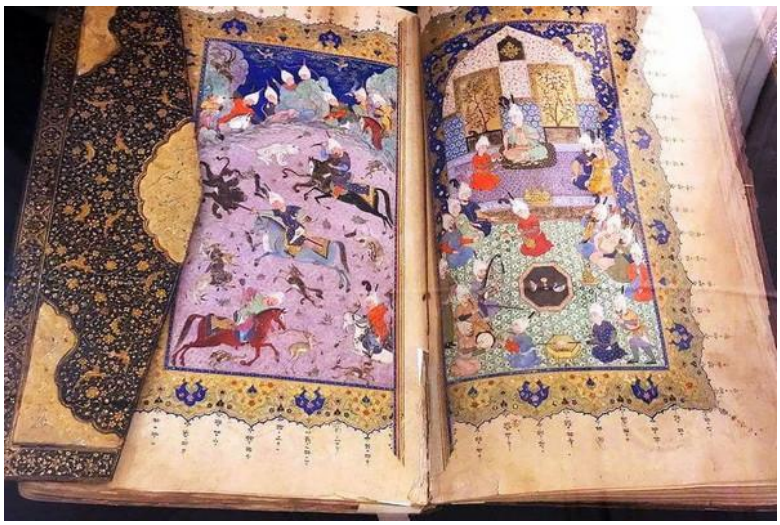
1-guruh: “Navoiy va tarix”

Muammoli topshiriq: Navoiy yashagan tarixiy-madaniy muhit uning hayoti va ijodiga qanday ta’sir ko‘rsatgan?

Yo‘naltiruvchi savollar:

- Navoiy qaysi davrda yashagan?
- U qanday ijtimoiy va madaniy muhitda kamol topgan?
- Davlat arbobi sifatidagi faoliyati uning dunyoqarashiga qanday ta’sir qilgan bo‘lishi mumkin?

Kutiladigan natija: o‘quvchilar tarixiy muhit va ijodkor faoliyati o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushuntiradilar.



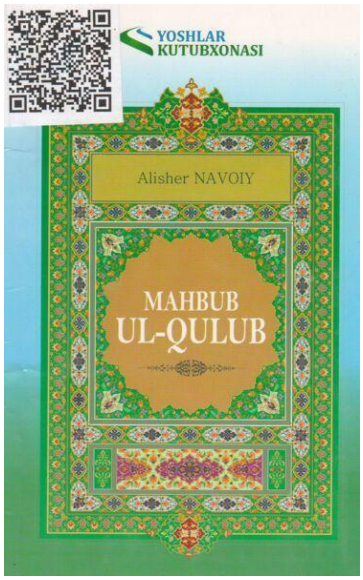
2-guruh: “Navoiy va til”

Muammoli topshiriq: Navoiy turkiy tilda yirik badiiy asarlar yaratish orqali qanday maqsadga erishgan?

Yo‘naltiruvchi savollar:

- Ona tilida ijod qilish nima uchun muhim?
- “Muhokamat ul-lug‘atayn” asarining ahamiyati nimada?
- Tilning imkoniyatlarini namoyon etishda ijodkorning mahorati qanday o‘rin tutadi?

Kutiladigan natija: o‘quvchilar Navoiy ijodining turkiy adabiyot va til taraqqiyotidagi ahamiyatini dalillar bilan izohlaydilar.



3-guruh: “Navoiy va ma’naviyat”

Muammoli topshiriq: Navoiy asarlaridagi g‘oyalar bugungi yoshlar hayoti uchun qanday ahamiyatga ega?

Yo‘naltiruvchi savollar:

- “Xamsa” asarlarida qanday insoniy qadriyatlar aks etgan?
- “Mahbub ul-qulub” asarida qanday axloqiy qarashlar ilgari suriladi?
- Navoiy asarlaridagi qaysi g‘oyalarni bugungi hayotda qo‘llash mumkin?

Kutiladigan natija: o‘quvchilar asarlardagi g‘oyalarni zamonaviy hayot bilan bog‘laydilar.

Guruhlar ishini bajarish tartibi

Har bir guruh quyidagi ketma-ketlik asosida ishlaydi:

1. Muammoli topshiriqni tushunib oladi.
2. O‘qituvchi bergan matn va ma’lumotlarni o‘rganadi.
3. Muammoning ehtimoliy yechimlarini muhokama qiladi.
4. Kamida ikkita dalil tanlaydi.
5. Umumiy xulosa tayyorlaydi.
6. Natijalarni sinfga taqdim etadi.

O‘qituvchi guruhlarga tayyor javobni bermaydi. Zarur hollarda qo‘shimcha savollar orqali ularning izlanishiga yordam beradi.

6. Guruhlar taqdimoti va munozara — 10 daqiqa

Har bir guruh o‘z xulosalarini taqdim etadi. Taqdimot davomida boshqa guruhlar savollar berishlari va o‘z fikrlarini bildirishlari mumkin.

O‘qituvchi munozarani quyidagi savollar bilan chuqurlashtiradi:

- Navoiy ijodining tarixiy ahamiyati nimada?
- “Muhokamat ul-lug‘atayn” asari til masalasini anglashimizga qanday yordam beradi?
- Navoiy asarlaridagi adolat va insonparvarlik g‘oyalari bugungi jamiyat uchun qanchalik dolzarb?
- Shoir merosini o‘rganish yoshlarning ma’naviy rivojlanishiga qanday ta’sir qiladi?

Metodik talab: o‘quvchi faqat fikr bildirish bilan cheklanmasligi, o‘z fikrini dalil yoki asar mazmuni bilan asoslay olishi lozim.

7. Muammoli savolning yechimi va umumlashtirish — 6 daqiqa

O‘qituvchi guruhlarning javoblarini umumlashtiradi.

Asosiy xulosa quyidagicha shakllantiriladi:

Alisher Navoiy turkiy tilda yuksak badiiy asarlar yaratish orqali tilimizning keng imkoniyatlarini namoyon etgan. Uning “Xamsa”, “Xazoyin ul-maoniy”, “Mahbub ul-qulub” va “Muhokamat ul-lug‘atayn” kabi asarlari adabiy, ma’naviy va ilmiy merosimizning muhim qismidir. Navoiy ijodida insonparvarlik, adolat, ilm-ma’rifat va komillik g‘oyalari ilgari suriladi.

Demak, Navoiyning tarixiy ahamiyati faqat ko‘plab asarlar yaratganida emas, balki turkiy adabiyotning rivojlanishiga, tilimizning badiiy imkoniyatlari keng namoyon bo‘lishiga va ma’naviy qadriyatlarning targ‘ib etilishiga qo‘shgan hissasida ham ko‘rinadi.

8. O‘quvchilarni baholash — 5 daqiqa

Quyidagi mezonlar asosida baholash tavsiya etiladi.

Baholash mezoni	**Ball**
Mavzu bo‘yicha bilimlarning aniqligi	2
Dalillar keltira olish	2
Muammoni tahlil qilish va xulosa chiqarish	2
Guruhdagi faollik va hamkorlik	2
Taqdimot va fikrni ravon ifodalash	2
Jami	10

Tavsiya etiladigan talqin:

- 9–10 ball — a’lo.
- 7–8 ball — yaxshi.
- 5–6 ball — qoniqarli.
- 0–4 ball — qo‘shimcha yordam zarur.

Baholashda o‘quvchining faqat yakuniy javobi emas, balki muammoni aniqlashi, dalil izlashi va fikrini asoslash jarayoni ham hisobga olinadi.

9. Mustahkamlash uchun savollar

1. Alisher Navoiy qachon va qayerda tug‘ilgan?
2. Navoiy o‘zbek mumtoz adabiyoti rivojiga qanday hissa qo‘shgan?
3. “Muhokamat ul-lug‘atayn” asarining asosiy ahamiyati nimada?
4. Navoiy asarlarida qanday insoniy fazilatlar ulug‘lanadi?
5. Bugungi yoshlar Navoiy merosidan qanday saboq olishlari mumkin?

10. Refleksiya: “3–2–1” metodi

O‘quvchilar dars yakunida quyidagilarni yozadilar:

- 3 ta — darsda bilib olgan yangi ma’lumot.
- 2 ta — o‘zi uchun muhim bo‘lgan xulosa.
- 1 ta — hali javobini bilishni istagan savol.

Bu usul o‘quvchilarning mavzuni qay darajada o‘zlashtirganini va qanday savollar qolganini aniqlashga yordam beradi.

11. Uyga vazifa

Majburiy topshiriqlar:

1. Alisher Navoiy hayotiga oid kamida beshta muhim sana yoki voqeani qamrab olgan vaqt jadvalini tuzing.
2. “Navoiy merosi bugungi yoshlar uchun nima sababdan muhim?” mavzusida 150–200 so‘zli matn yozing.
3. Navoiy asarlaridan birini tanlab, uning asosiy g‘oyasini qisqacha izohlang.

Ijodiy topshiriq: “Agar Alisher Navoiy bugungi yoshlar bilan uchrashganida, ularga qanday maslahat bergan bo‘lardi?” mavzusida kichik esse yozing.

12. O‘qituvchi uchun metodik tavsiyalar

1. Muammoli ta’limda o‘quvchilarga tayyor xulosani darhol bermang. Ularning mustaqil fikrlashi va dalil izlashiga imkon yarating.
2. Muammoli savol o‘quvchilar yoshiga mos, muhokama qilishga undaydigan va bir nechta asoslangan fikrni yuzaga chiqaradigan bo‘lsin.
3. Guruhlar uchun beriladigan manbalar darslik va ishonchli adabiy-tarixiy ma’lumotlarga asoslanishi kerak.
4. Munozarada barcha o‘quvchilarning ishtirok etishiga sharoit yarating.

5. O‘quvchilarning noto‘g‘ri taxminlarini keskin rad etish o‘rniga, qo‘shimcha savollar orqali ularni dalillarga qaytaring.
6. Dars yakunida muammoli savolga qaytib, o‘quvchilardan dars boshidagi taxminlarini qayta ko‘rib chiqishlarini so‘rang.

Yakuniy metodik xulosa

Ushbu dars ishlanmasida muammoli ta’lim texnologiyasi o‘quvchilarning Alisher Navoiy hayoti va ijodi haqidagi bilimlarini mustaqil izlanish, dalillarni tahlil qilish, guruhli munozara va xulosa chiqarish orqali chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Natijada o‘quvchilar adabiy-tarixiy ma’lumotlarni shunchaki yodlab qolish bilan cheklanmay, Navoiy merosining til, adabiyot va ma’naviyat rivojidagi ahamiyatini anglashga intiladilar.